

УДК 398.31(477.54+470.325)

Олійник Н. П.

Харківська державна академія культури

ЗАХИСНІ ДІЇ В КУПАЛЬСЬКІЙ ОБРЯДОВОСТІ УКРАЇНЦІВ ХАРКІВСЬКО-БЕЛГОРОДСЬКОЇ ЕТНОКОНТАКТНОЇ ЗОНИ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ФОЛЬКЛОРНО- ЕТНОГРАФІЧНИХ ЕКСПЕДИЦІЙ)

Олійник Н. П. Захисні дії в купальській обрядовості українців Харківсько-Белгородської етноконтактної зони (за матеріалами фольклорно-етнографічних експедицій). У статті на основі обрядовості етнічних українців Харківсько-Белгородської етноконтактної зони XIX — початку XXI ст. розглядаються основні компоненти Купальського свята: вогонь, вода, рослинність, лялька Маринька, аналізуються захисні дії, які покликані вплинути на майбутнє життя людини.

Ключові слова: вогонь, вода, рослинність, лялька Маринька, етноконтактна зона.

Олейник Н. П. Защитные действия в купальской обрядовости украинцев Харьковско-Белгородской этноконтактной зоны (по материалам фольклорно-этнографических экспедиций). В статье на основе обрядности этнических украинцев Харьковско-Белгородской этноконтактной зоны в XIX — начале XXI ст. рассматриваются основные компоненты Купальского праздника: огонь, вода, растительность, кукла Марынька, анализируются защитные действия, которые призваны воздействовать на будущую жизнь человека.

Ключевые слова: огонь, вода, растительность, кукла Марынька, этноконтактная зона.

Oliiynk N. Anthropomorphic attributes of calendar ritualism in Sloboda region and its magical functions. The paper is focused on anthropomorphic attributes of calendar ritualism in Sloboda region and its magical functions. The analysis of the anthropomorphic attributes is given on the basis of the author's personal field studies on the Sloboda region territory (such as Kharkiv region's border zone in Ukraine and in Belgorod region in the RF) and the researches of others scientists in the same field.

The attributes were specially produced for the holiday or were some household objects which had some anthropomorphic features during the celebration. Attributes are the set of various (usually external) features of belonging to the list of subjects or

phenomena. Anthropomorphic attributes which were used in calendar ritualism in Sloboda region can be relatively divided into two groups. The first group consists of attributes which were produced for the holidays and were used in some rituals in calendar cycle (such as Marynonka on Ivan Kupala Day and Kolodka on Maslenitsa). The second group consists of the real things and objects which weren't produced for the holidays and didn't personify a human. These are attributes (for example, stakes which were used by girls during conjuring, wisp of spikes, Kupala trees etc.) were apporportioned with anthropomorphism such as imagined human or character features. Objects which belonged to anthropomorphic attributes like scarecrows or dolls and elements of Kupala trees' decorations like wreaths, ribbons and flowers also acquired magic functions during celebration.

In Sloboda region on Christmastide people used to set sheaves of rye or millet in the corners of houses which were called "didukh". It could also be made in a shape of a man and this object could be the master in a house. Before the sowing season, grains from the didukh's spikes were taken out and kept for the sowing and a sheaf was taken to the garret before the Easter. The didukh was not only the protector in the corner but also he continued his mission at the garret protecting the whole house.

The day before Christmas children used to bring the supper, such as kutia, uzvar and patties to Godparents and relatives. Children received some presents in return for it such as money, sweets, nuts and specially baked in different figures cookies.

From Christmas to New Year the rubbish hasn't been taken out of the house. It has been swept under the hearth and taken out and burnt in the garden on the Holiday. Such action was accompanied with the rite of worshipping passed away ancestries. People decided that the dead ones can control the prosperity in the world, good and foul weather. Moreover, people were enveloping fruit trees with smoke to make them fruitful. They were tied with straw wisps, because according the belief, the straw has the ancestor's spirit in it and the tree was endowed with anthropomorphism.

We refer stakes in ooze to the "imagined" anthropomorphic attributes which were used by girls to tell the fortune about their future wedding. On the Butter Week married women were attaching were attaching to single guys' legs, hands and necks billets. Such rite was called 'Kolodka'. Kolodka was the anthropomorphic displaying of an unborn child.

In addition to billet, the cross is also considered to be an anthropomorphic attribute. On Sunday on the Veneration of the Cross people in Kharkiv region were baking crosses. The biggest cross was plunged into grain seeds. When people were going to sow grains, the cross was taken out and taken along. It was put on a towel in the field and eaten before or after sowing and dug into the ground as s sacrifice to the earth.

In the Midsummer ritualism people were making dolls which had a cross underneath. This anthropomorphic figure in Sloboda region is called Marina, Marynonka and Ulyanitsa or Katherina, but rarer. It is made of pieces of cloth, straw, rye or millet spikes, meadow grass or the grass from river banks. The background for doll making could be both a rolling pin and a jar. Sometimes the Kupala scarecrow could also be

made with Marynonka. At the end of the celebration customary anthropomorphic figures needed to be ritually destroyed in the following ways: drowning in the river in most cases and rarely burning or burying. A tree branch such as cherry tree, Tatarian maple, willow and a thistle could also be a Marynonka. A separate doll, a branch or an arrangement of doll and branch were called Marynonka. Clothing, decorations and attributes which were on the anthropomorphic object were gaining a guarding, healing and magical significance during the celebration. They were kept throughout a year.

The outlined material gives a reason to assume, that anthropomorphic attributes which were produced for the Kupala Day were the central ones in the rite. They were carried around with songs, they were dug into the ground, the customary dishes, such as eggs or fried eggs, patties, porridge, honey, cookies, sweets, ritual cherry vine (which is also called 'Marynonka') were served around them and people were reeling with them. In villages with compact dwelling of ethnical Russians (like Kharkiv and Belgorod region) the Kupala Day hasn't been celebrated that broadly unlike ethnical Ukrainians. Instead of that, the main holiday was the Trinity Day. The tree branches were collected and decorated for the holiday and a small doll called 'Kukushka' has been set in these branches. With these dolls and ritual songs people were walking around in the streets and having fun with each other. In the end of the celebration Kukushka, like Marynonka needed to be ritually destroyed.

Dozhinki sheaves were anthropomorphic attributes during a summer holiday cycle which were decorated by ribbons, flowers and were kept in corners. The spikes of the not reaped steams, so called 'the beard' were left on the field. It was tied with ribbon and bended to the grass to thank the earth and make a sacrifice.

Folklore ethnographic materials dive a reasons to systematize anthropomorphic attributes of calendar festivals and find out the anthropomorphism of pre-Christian beliefs. Festive attributes are suggested to be divided into two groups such as those attributes which are specially produced for the festival and those which are not specially produced, but were gaining anthropomorphic features during the celebration.

Key words: anthropomorphism, anthropomorphic attributes, magical functions, magical acts, calendar ritualism, doll.

Постановка проблеми. Актуальність. У духовному житті українського народу існує багато звичаїв та обрядів, які допомагають нам досягнути безмежності людської фантазії. Одне з важливих місць посідає обрядовість Купальського свята. Адже наші предки вірили, що саме на Купала ніч набуває чарівності, по землі ходить людська доля, на папороті запалюється Квітка щастя, Бог відкриває Небесну браму, і всі моління людей будуть почуті. У таємний темний час з'являються Купало, Ярило, Марена. А найголовніше — можна зустрітися з добрими духами, наприклад, Ладою, які опікувалися господарством і родом.

Обрядовість Купальської ночі стала об'єктом фольклорно-етнографічних експедицій, які трива-

ли впродовж 2000–2012 років та охопили населені пункти північної Харківщини (Вовчанський і Золочівський райони) та південної Белгородщини (Белгородський, Борисівський, Грайворонський і Шебєкінський райони). Всі польові матеріали, зібрані у фольклорно-етнографічних експедиціях, упорядковані Спілкою етнологів і фольклористів м. Харкова.

Метою статті є висвітлення обрядових дій купальського свята Харківсько-Белгородської етноконтактної зони на основі фольклорно-етнографічних матеріалів зібраних, автором на рубежі ХХ–ХХІ ст. Автор також спирається на матеріали сучасних та попередніх дослідників Слобідського краю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Купальську обрядовість досліджували такі відомі вчені, як Т. Агапкіна, Х. Вовк, О. Воропай, М. Дикарьов, Р. Дражева, П. Іванов, С. Килимник, Ю. Климець, М. Максимович, М. Маркевич, О. Потєбня, В. Пропп, В. Синельникова, В. Соколова, М. Сумцов, М. Толстой, С. Толстая, В. Харузіна, П. Чубинський та ін. Наукові праці дають нам змогу чітко окреслити три основні компоненти свята: вода, вогонь і рослинність. Як зазначає В. Войтович, «сила вогню і води, землі й неба купає все навкруги, даруючи найбільшу родючу силу. Роса набирає чарівних властивостей, зілля-квіти теж набирають цілющості» [2: 263]. Саме тому людина традиційної культури впродовж усього святкування наділяла магичністю воду, вогонь, рослинність, вірила в їх цілющу силу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як показала експедиція, на Слобожанщині також культивується вогонь, вода, рослинність. Ці компоненти під час свята набувають захисних властивостей. Саме ця основа купальського обряду та пов'язані з нею ритуальні дії насамперед спрямовані на захист людей від різних загроз, небезпек, тривоги у майбутньому.

Людина традиційної культури намагалася вплинути на майбутнє життя, вірила, що поведінкою, виконанням певних обрядів, ритуалів, магичних дій зможе поліпшити добробут усієї родини. Це значило мати багатий урожай. Для цього важливо вплинути на явища природи, тобто викликати дощ, відвернути зливу, блискавку, град, що давало змогу в майбутньому виростити врожай, зібрати його та зберегти.

Добробут передбачав також здоров'я родини, тому обрядові дії повинні були забезпечити всіх від хвороб і всілякого горя. Нарешті добробут асоціювався зі щасливим подружнім життям. Уважалося, що дізнатися про свою долю та судженого допоможе ворожіння, а певні обрядові дії сприятимуть продовженню роду.

Усе це виконувалося звичайно в дні літнього сонцестояння. Свято Купала було одним із основних та улюблених дійств літнього циклу річного кола. До нього готувалися заздалегідь — обов'язково прибирали та прикрашали оселю. Дівчата гуртами

йшли до лісу чи на луки, рвали польові квіти, траву й плели вінки. За віруваннями, кожна травинка чи квітка, зірвані у святкові купальські дні, були особливо цілющими та мали лікувальні властивості. Зважаючи на це, люди вірили, що вінок оберігав від «нечисті», яка в ці дні була особливо небезпечною [8]. Щоб уберегти себе від відьом, русалок та інших загрозливих істот, у вінок уплітали любисток, кропиву [9: 121; 16: 37], під пахвою носили полин [16: 38]. На Харківщині, з обереговою метою, використовували часник. У хату заносили «аір болотний і любисток, який придатний від усіх хвороб, від усіх чар» (зап. 21.07.2000 р. в с. Удах Золочівського р-ну від Трохіної А. В., 1949 р. нар.).

Дівчата до свята плели по два вінки: одним прикрашали голову і носили цілий день, інший чіпляли на спеціально виготовлену до свята ляльку чи гілку дерева (чорноклену, вишні, верби), які в досліджуваних районах називалися Маринонька, іноді Уляниця (Вовчанський район).

Пускаючи вінок на воду, дівчата ворожили про своє заміжжя. У який бік вінок попливе, туди й заміж іти. Якщо вінок кружляв на місці, цього року дівчина заміж не вийде. Було поганою прикметою, коли вінок потоне. Це означало, що дівчина мала вмерти.

Коли дівчата пускали вінки на воду, хлопці стрибали в річку, пірнали. Було доброю ознакою, коли в хлопця на голові буде вінок коханої (зап. 27.09.2003 р. в с. Большетроїцькому Шебекінського р-ну від Яловенко Г. А., 1931 р. нар. (с. Зимовеньці)). Такі ж дії відбувалися і в с. Одноробівці Золочівського району. До вінка кріпили свічку та пускали на воду. У цьому вбачається своєрідне поєднання води та вогню, що є запорукою майбутнього шлюбу.

У народі вірили, що людина, яка пройшла вогонь і воду, очищувалася, так і вінок, який «побував на святі», тобто пройшов вогонь і воду, уважався освяченим і був захисником для дівчат протягом року.

Якщо ж дівчата вінки на воду не кидали, то несли додому й зберігали в хаті на покуті [10: 37]. Вінок наділявся лікувальними властивостями. Якщо боліла голова, то вінок клали на голову [6: 158]. З цією ж метою рослини з вінка відварювали і мили голову. «Тоді той вінок зваре та голову змие, щоб коса росла та голова не боліла» [4: 125].

Проти застуди з квітів і трави заварювали чай, а також кидали в купіль. На Куп'янщині, за спостереженнями П. Іванова, «з поверненням додому дівчата ховали свої вінки, зберігали їх до наступного року і використовували лише як ліки» [6: 161]. Українці Саратовської губернії також уважали, що квіти із вінка Марени допомагають від різних недуг, «тому намагалися зберегти, їх, і при необхідності поїли хворих настоем із цих квітів» [5: 114].

Вінок могли зберігати на горищі. Крім лікувальних властивостей, він мав захищати оселю від блискавки. Його також «чіпляли під стріху» (зап. 21.07.2001 р. в с. Черноглазівцях Золочівського р-ну

від Кадничанської Л. В., 1929 р. нар.), аби блискавка і грім не «запалили» хату. Це ж робили й українці в Саратовській губернії [12: 65].

Уночі знахарі йшли збирати трави, яким саме в цю ніч приписувалися особливо цілющі властивості [3: 181; 8: 119]. За спостереженнями М. Дикарьова, С. Килимника, «у купальську ніч зілля, особливо польове та лісове, набирає виняткових чарівних властивостей, великої лікувальної та цілющої сили» [7: 445; 4: 129].

На Слобожанщині знахарі рвали трави в лісі або поблизу кладовища: «Збирали трави на кладовищі <...> і ото були лічебні» [10: 36]. Павло Чубинський стверджував, що відьми також збирали трави «для свого ремесла» [16: 39].

Важливою основою свята, як уже наголошувалося, був вогонь. Людина традиційної культури вірила в надзвичайну силу купальського вогню. У віруваннях він мав цілющу силу. Люди вважали вогонь живим, бо він давав тепло. Відомо, що вогонь на святі очищував [15: 132; 6: 36; 11: 156]. Стрибання через купальський вогонь давало змогу позбутися «усякої нечисті» (грівів, хвороб), що чіплялися за людину продовж року. «Як плигнеш через багаття, то пройдеш очищення, а то на тобі якась гадость висить — все воно згине» [10: 34]. В с. Удах Золочівського району вважали, «якщо через вогонь стрибнеш, з тебе знімаються чари, хвороба ухоче» (зап. 21.07.2000 р. в с. Удах від Трохіної А. В., 1949 р. нар.).

Слід зазначити, що разом із «теплим» вогнем на святі використовували й «холодний» вогонь. Будяки, кропива уособлювали холодний вогонь, які разом із вогнем виконували очищувальну функцію. Вірили, що позбутися «усякої нечисті» можна і, стрибаючи через колючі рослини, бо «нечисть» з людини переходить на колючки, чіпляється за них.

Для більшого ефекту очищення стрибали через декілька куп будяків: «Прямо на дорозі понакладаємо кучі будяків і стрибаємо через них. Перестрибнеш одну кучу, пробіжиш, перестрибнеш другу і так далі» (зап. 26.09.2003 р. в с. Білянцях Шебекінського р-ну від Онищенко Н. В., 1918 р. нар., Подлесної Н. В., 1925 р. нар., Дуракової М. Г., 1928 р. нар.).

Для повного очищення спочатку стрибали через будяки, кропиву, потім їх палили й перестрибували через вогонь: «Увечері під сідьмй сягаєм через кропиву, будяки... Під колючки клали соломку, як поплигаємо через будяки, палили все і стрибали через вогонь» (зап. 19.07.2007 р. в с. Іванівській Лисіці Грайворонського р-ну від Михайленко В. Є., 1929 р. нар., Єрошенко Л. Г., 1938 р. нар.).

По закінченні свята «забруднені» рослини слід було знищити (спалити, іноді потопити). Церква, звичайно, була проти святкування Купала, можливо, тому заборонялося розводити вогнища, збиратися гуртами та влаштовувати «бесовские игрища». Традиція ж переходила від покоління до покоління, і кожна мати прагнула бачити свою дитину здоровою

та щасливою. Тому на такі великі свята, як Різдво та Івана Купала, люди намагалися виконувати дії, що мали захистити родину від усіляких негараздів. Імовірно, що стрибання через купи будяків і кропили більш пізній звичай, на який не дуже звертали увагу служителі церкви.

Дорослі хлопці й дівчата також проходили очищення. Пізно ввечері перестрибували через вогонь, співали. У селищі Борисівцях ще у XIX — поч. XX століття, коли перестрибували через вогонь, приказували: *На Івана Купала! / За цілий год плигала, / Усе лихо під ноги стоптала!* [4: 129]. Для ефективного очищення, через вогнище необхідно було перестрибнути тричі. У Валківському районі, коли стрибали через вогнище, співали: *Дівка на Купала / На вогонь скакала, / Як була нечиста, / то чистою стала* [11: 156].

Вогонь, окрім очищувальної, виконував ще й захисну функцію. Молодь ходила навколо купальського вогнища, взявшись за руки, і відчувала себе в безпеці. Після закінчення свята брали з собою трошки купальського попелу, «щоб захиститися від відьом» [14: 14]. Відьми ж не наважувалися підійти близько до багаття. На Куп'янщині «купальський попіл збирали і закопували на воротах загороди, щоб відьма не ходила до корів» [6: 158]. На думку М. О. Дикарьова, «відьми беруть той попіл, що через нього стрибають», бо «згідливий він для хироманства» [4: 127–129]. Вуглики, які залишалися від купальського вогнища, топили в річці, щоб не було вороття хворобам та неприємностям.

Ще одним важливим компонентом Купальського свята є вода. Вода — життєво-необхідна й цінна субстанція для всього живого на землі. Ще давні греки вірили, що в джерелах мають мешкати морські божества, для яких вони приносили багаті жертви [1: 27]. Вода виконувала очищувальну та лікувальну функції. Такі відомості фіксував П. Іванов на Куп'янщині наприкінці XIX — на початку XX століття. У слободі Кабаній зберігся старовинний звичай купатися, перш ніж стрибати через вогонь [6: 156].

В інших селах «старухи кажуть, що купатися з Маринкою не можна, тому що завжди, лише тільки погрузитися у воду Маринка, налетить сильний вихор. Це нечиста сила являється за Маринкою, яка, на думку інших, є старшою русалкою» [6: 163]. У досліджуваних населених пунктах Золочівського та Вовчанського районів на свято Купала у водоймах також не купалися.

Крім води річкової, лікувальними властивостями наділялася вранішня купальська роса. До сходу сонця, дівчата вмивалися росою на красу [3: 182; 10: 36], щоб очі не боліли: «росою зранку умивались і босі ходили» (зап. Олійник Н. П., Лук'янець Г. В. 14.08.2012 р. в с. Березівцях Борисівського р-ну від Хом'яченко Р. І., Чеканової В. М., 1940 р. нар.). Непочата вода (7 липня до сходу сонця) так само, як і вода Великодніх свят (Чистий четвер), наділялася

очисними і захисними властивостями: «Треба було скупатися в непочатій воді, хоч обмитися, щоб до тебе разна гадость не приставала» [10: 36]. «Коли воду набереш до першої години ночі, то вважається, наче її посвятили» (зап. 20.07.2003 р. в с. Захарівцях Вовчанського р-ну від Щербини Л. Ф., 1937 р. нар.).

На Слобожанщині в колі обрядових і магічних дій значне місце посідають обрядові дії з Маринонькою. Для її виготовлення використовували гілку чорноклена, вишні, верби, навіть будяка, прикрашали стрічками, паперовими стружками, живими чи штучними квітами, віночками, ягодами вишні.

Мариноньку могли виготовляти у вигляді ляльки із ганчірок, соломи, трави. Для Харківщини також характерне поєднання гілки дерева та ляльки. Невелику ляльку саджали у віти обрядового деревця або велику ляльку саджали біля гілки. Слід зазначити, що на Слобожанщині окремо гілка чи лялька або поєднання гілки та ляльки називалося «Маринонька». [6: 159; 10: 30; 11: 154–155]. Дівчата намагалися «заручитися» прихильністю Маринки, тому «Маринку носили по черзі, до вечора, у кожного в руках побуває» (зап. 13.08.1997 р. с. Сніжків Валківського р-ну Харківської обл. від Твердохліб К. Г., 1909 р. нар.). Своєрідними походами, схожими на колядування та шедрування, відбувалось і носіння Мариноньки вулицями села із купальськими піснями: «Ходили по вулиці, гуляли, нам же дань дають. Ішли по вулиці, люди виносять або загукують, то підходимо» (зап. 20.07.2007 р. в с. Іванівській Лисиці Грайворонського р-ну від Тищенко Г. А., 1929 р. нар.). «До кожного двора підходили, співали... До кого останнього заходимо до хати, господарі накривають стіл, і там усі гуляють до дванадцяти ночі» (зап. 21.07.2000 р. в с. Удах Золочівського р-ну від Твердохліб Л. І., 1919 р. нар. (с. Байцури Борисівського р-ну)). У селі Красний Октябрь Белгородського району Мариноньку діти носили вулицями до 60-х років XX ст. «Одівали куклу, саджали її на стулочку, прив'язували, щоб не впала, і ходили від хати до хати, приказували речитативом: *Ми Маринку носим показати Вам, / А за цю Маринку, / дайте нам гостинця / І Маринці їй нам.* Господарі виносили гостинці й давали дітям» (зап. 09. 2012 р. с. Красний Октябрь від Сергієнко В. І., 1926 р. нар., Жихарської А. О., 1947 р. нар.). Носіння Мариноньки на стільці, зафіксовано і в с. Грушевцях Волоківського району [13: 56].

Святкуванню були притаманні веселощі та розваги. Найбільшої сили вони набували, як правило, у другій половині дня, ближче до сутінків [11: 156]. Відомості щодо веселощів фіксував і М. О. Дикарьов: «У молодіжній кумпанії: рубають будяки, кладуть у три кучі, потім через них стрибають, як угорілі кішки <...> Плигають, потім поберуть будяки, почнуть ганятися один за одним...» [4: 129].

Після закінчення свята Маринонька обов'язково підлягала ритуальному знищенню.

У досліджених районах це було потоплення, іноді розривання на гілочки, шматки або поховання. Перед потопленням Маринці мили ноги, тобто занурювали у воду стовбур чи ноги ляльки тричі. Ця дія співвідноситься з поховальним обрядом, коли покійника обмивають і проводжають «на той світ» чистим. Мариньку купали у річці, а потім топили чи розламували на гілочки й несли на город, щоб був гарний урожай городини.

Обряди очищення водою і проводів Мариньки (потоплення її у водоймі) задля захисту самої людини, мають бути розведені в часі. У селі Малій Вовчій Вовчанського району, коли діти вкидали у воду ляльку, яку називали Уляниця, бігли в село не оглядаючись, бо боялися, що вона перекинеться на відьму і дожене їх (зап. 18.07.2003 р. в с. Малій Вовчій від Глуховської В. О., 1917 р. нар.).

Після вказаної обрядової дії влаштувалося загальне гуляння із вживанням поминальних страв і напоїв: яйця чи ячня, каша, пиріжки, узвар чи «вино» із вишень (в пляшці товкли вишні), також називалося «Маринькою». Повернувшись додому після святкування, діти і підлітки іноді наряджали поміж себе молодого і молоду і «гнали весілля».

Висновки. Із викладеного матеріалу можна зробити висновки, що на території Харківсько-Белгородської етноконтактної зони люди обожнювали воду, вогонь, рослинність, ляльку Мариньку і виконували обрядові дії з ними, які були спрямовані на встановлення контролю над майбутнім. Захисним властивостям і очищувальній функції присвячені спільні дії під час святкування. Зафіксовано самобутній етнографічний матеріал, який характеризує побутування Купальської обрядовості саме на цій території. Серед ритуальних дій із захисною функцією можна назвати: потоплення антропоморфної ляльки чи гілки дерева; збереження вінка та використання з лікувальною метою; вплив вінка на рослинність для збільшення родючості городини та оберігання оселі від блискавки і грому.

Простежуються також шлюбні мотиви в діях із вінком на воді та «гра у весілля» наприкінці святкування. Паралельно існують функції очищення і захисту з цими елементами обряду. Слід відмітити, що традиційна культура етнічних українців Белгородщини, на відміну від Харківщини, майже не досліджена.

Література:

1. Винничук Л. Люди, нравы и обычаи Древней Греции и Рима / Л. Винничук. — М.: Высшая школа, 1988. — 495 с.
2. Войтович В. М. Українська міфологія / В. М. Войтович. — К.: Либідь, 2002. — 664 с.
3. Воропай О. Звичаї нашого народу / О. Воропай // Етнографічний нарис у 2-х книгах. Кн. 2. — К.: Оберіг, 1991. — 441 с.
4. Дикарев М. Народний календар Валуйського повіту (Борисівської волости) у Воронежчині / М. Дикарев // Матеріали до українсько-російської етнології. Т. VI. — Львів, 1905. — С. 114–204.
5. Дражева Р. Д. Обряды, связанные с охраной здоровья, в празднике летнего солнцестояния у восточных и южных славян / Р. Д. Дражева // Советская этнография. — 1973. — № 6. — С. 109–119.
6. Иванов П. В. Жизнь и поверья крестьян Купянского уезда Харьковской губернии / П. В. Иванов. — Х.: Майдан, 2007. — 216 с.
7. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні в 2-х книгах / С. Килимник. — К.: Обереги, 1994. — Кн. 2. — 524 с.
8. Максимов С. В. Крестная сила. Нечистая сила. Неведомая сила / С. В. Максимов. — СПб.: Кемеровское изд-во, 1991. — 351 с.
9. Максимович М. Дні та місяці українського селянина / М. Максимович; упоряд., пер. з рос., вступ. ст. В. Гнатюка. — К.: Обереги, 2002. — 189 с.
10. Муравський шлях–97. Матеріали фольклорно-етнографічної експедиції / [Упор. М. Красиков, Н. Олійник, В. Осадча, М. Семенова]. — Х., 1998. — 360 с.
11. Олійник Н. П. Динаміка побутування свята Купала на Харківщині (за матеріалами фольклорно-етнографічних експедицій) / Н. П. Олійник // Традиційна культура в умовах глобалізації: проблема наслідування культурного коду нації: матер. Міжнар. науково-практ. конф. 21–22 грудня 2006 р. — Харків, 2006. — С. 153–160.
12. Сінельнікова В. В. Літні обряди українських переселенців Нижнього Поволжя в контексті традиційної календарної обрядовості українців / В. В. Сінельнікова // Український вимір. Міжнародний збірник інформаційних, освітніх, наукових, методичних статей і матеріалів з України та діаспори: у 3 т. — Чернігів, 2009. — Т. III. — С. 63–67.
13. Солодовникова Н. Летние праздники на Белгородчине // Народное творчество. — 2006, № 5. — С. 54–55.
14. Традиційна народна культура Дворічанського району Харківської області / [Упор. М. О. Семенова]. — Х. Регіон-інформ, 2001. — 159 с.
15. Харузіна В. К вопросу о почитании огня / В. К. Харузина // Этнографическое обозрение. — 1906. — № 3/4. — С. 132.
16. Чубинський П. П. Мудрість віків: у 2-х кн. / П. П. Чубинський. — К.: Мистецтво, 1995. — Кн. II. — 222 с.